

Tuula Toikka

Opintolainojen takaisinmaksuongelmat

**Rekisteriselvitys vuosien 2001–2004
aikana valtion takausvastuunsa
perusteella maksamista lainoista**

45/2005
Sosiaali- ja terveysturvan
selosteita

Kela
KELAN TUTKIMUSOSASTO

ISBN 951-669-668-6 (pdf)
ISSN 1455-0113

Helsinki 2005

Kiitos Katri Hellstenille, Ilpo Lahtiselle ja Pirjo Ylöstalolle hyödyllisistä kommentteista, joita olen saanut tätä selvitystä tehdessäni. Seppo Naumaselle ja Eija Martikaiselle esitän kiitokset saamastani neuvonnasta koskien opintolainan takaisinmaksukäytäntöä. Kiitos myös TietoEnator Oyj:n Jari Vuoriselle, joka suoritti poiminnan takausvastuuperinnän tietokannasta. Kiitos Sirkka Vehaselle selvityksen toimitustyöstä ja Mariitta Perälälle taittamisesta ja ulkoasun viimeistelystä.

Kesäkuussa 2005

Tekijä

SISÄLLYS

1	Johdanto	3
2	Aineisto ja menetelmät	4
3	Tulokset	6
3.1	Valtion takaamat opintolainat	6
3.2	Ongelmalainojen aiheuttamat kustannukset valtiolle	7
3.3	Opintolainasaatavat vuosina 1998–2004	8
3.4	Vuosina 2003–2004 perintään joutuneiden opintolainojen kuvaus	9
3.4.1	Lainojen lukumäärät	9
3.4.2	Ongelmalainoihin kohdistetut toimen- piteet	9
3.4.3	Ongelmalainat lainatyypeittäin	10
3.5	Ongelmalainat oppilaitosryhmittäin	12
3.6	Ongelmalainat pankkiryhmittäin	14
4	Yhteenveto ja pohdinta	15
	Kirjallisuus	17

Tuula Toikka, tutkija, LuK
Kelan tutkimusosasto
tuula.toikka@kela.fi

www.kela.fi/tutkimus

1 Johdanto

Suomeen luotiin vuosina 1969–1977 opintotukijärjestelmä, jonka tarkoituksena on turvata opiskelijan henkilön opiskeluajan toimeentulo. Järjestelmään tehtiin merkittäviä uudistuksia 1990-luvulla (Opintotukilaki 1994 ja Opintotukiasetus 1994).

Opintotukea myönnetään peruskoulun jälkeisiin opintoihin. Oppilaitokseen hyväksyminen, päättäminen opiskelu, taloudellisen tuen tarve sekä opinnoissa menestyminen ovat opintotuen saamisen edellytykset.

Vuodesta 1977 alkaen opintotuki on käsittänyt opintorahan, asumislisän ja valtion takaaman opintolainan. Lainatakaus myönnetään yleensä koko opiskeluajalle, mutta takauspäätös annetaan lukuvuodeksi kerrallaan. Opiskelija voi itse päättää opintolainan nostamisesta opintotukipäätöksen mukaisin rajoituksin. Opintolaina on nimensä mukaisesti laina, joka pitää maksaa takaisin opintojen päätyttyä. Mikäli opiskelija ei pysty maksamaan lainaansa takaisin, valtio joutuu takausvastuunsa nojalla maksamaan pankille opintolainan maksamattomine korkoineen ja irtisanomiskuluineen. Opintoraha on valtion maksama avustus, joka on opiskelijalle veronalaista tuloa. Asumislisä, jota maksetaan opiskeluasunnon asumismenoihin opiskelukuukausien ajalta, on verotonta tuloa.

Kansaneläkelaitos on vastannut vuodesta 1994 opintotuen toimeenpanosta, mikä sisältää lainatakauksen myöntämisen, takausvastuusuoritusten maksamisen ja takausvastuusaatavien perinnän. Takausvastuusuorituksiin liittyvien tietojen ylläpidosta huolehtii TietoEnator Oyj, jonka tietokannassa olevista tiedoista suoritettiin poiminnat tätä selvitystä varten. Kansaneläkelaitoksen rekisteritietojen avulla pyrittiin saamaan lisäselvitystä opintolainojen maksuvaikeuksiin.

Pääsääntöisesti opintolainan valtioneuvoston takaukseen ovat oikeutettuja kaikki ne opiskelijat, jotka saavat opintorahaa tai Koulutusrahaston myöntämää aikuiskoulutustukea. Lainatakausta ei kuitenkaan ilman erityisiä syitä myönnetä, jos

- Kela on takaajana maksanut opiskelijan aiemman opintolainan
- opiskelijalla on luottorekisteritietoihin merkitty maksuhäiriö, paitsi jos maksuhäiriö on yksittäinen, määrältään vähäinen ja sen rekisteröinnistä on kulunut kohtuullisen pitkä aika.

Vuosien 1992–1994 aikana toteutettu opintotuki-uudistus toi muutoksia myös lainajärjestelmään. Kesäkuun alusta 1992 valtion maksama korkotuki poistettiin korkeakouluopiskelijoiden uusista opintolainoista eikä valtio enää vahvistanut näiden lainojen enimmäiskorkoa. Samalla korotettiin merkittävästi opintorahaa, josta tuli veronalainen etuus. Vuonna 1994 myös toisen asteen oppilaitosten opiskelijoiden opintotuki yhtenäistettiin tähän järjestelmään.

Ennen opintotuki-uudistusta nostettujen opintolainojen vanhat lainaehdot säilytettiin ennallaan. Näitä lainoja nimitetään korkotukilainoiksi. Vuoden 1994 jälkeen näitä lainoja ei ole enää myönnetty, joten opiskelija joutuu itse neuvottelemaan pankin kanssa lainaehdoista ja koron suuruudesta. Näissä uusissa markkinaehtoisissa lainoissa korot lisätään pääomaan (pääomitetään) niiden lukukausien ajan, jolloin opiskelija saa opintotukea. Kesäkuusta 2002 alkaen markkinaehtoisten lainojen korot lisätään lainan pääomaan vielä yhden kerran viimeisen opintotukilukukauden jälkeen (ns. ylimääräinen pääomitus).

Lukuvuonna 2003–2004 otettiin käyttöön uusi markkinaehtoinen laina. Siinä opiskelija maksaa osan korosta jo opintotukiaikana. Loppuosan korosta lisätään lainan pääomaan. Opiskelijan maksama korko on yksi prosentti. Koko korko lisätään pääomaan, jos opiskelijan maksettavaksi tuleva korko-osuus on alle 15 euroa.

Korkeakoulujen opintotukilautakunnat ovat voineet aiemmin määritellä perusteet opintojen riittävälle edistymiselle opintotuen myöntämiseksi. Elokuun alusta 2004 voimaan tulleet muutokset opintotukilaisissa (345/2004) ja opintotukiasetuksessa (424/2004) säätävät perusteet opinnoissa edistymiselle. Vuosittain tapahtuvassa seurannassa opintojen edistymistä pidetään riittävänä, jos korkeakouluopiskelija on suorittanut keskimäärin vähintään 2,7 opintoviikkoa tukikuukautta kohti yliopisto-opinnoissa ja keskimäärin 3,2 opintoviikkoa tukikuukautta kohti ammattikorkeakouluopinnoissa. Opintopisteinä mitoitetuissa opinnoissa opiskelijan on suoritettava keskimäärin vähintään 4,8 opintopistettä tukikuukautta kohti.

Opintojen päätyttyä opiskelija joutuu maksamaan takaisin nostamansa opintolainan sen myöntäneelle pankille. Jos opiskelijalle tulee opintolainansa liittyen maksuvaikeuksia, voi pankki lykätä lainan takaisinmaksua tai tehdä siihen liittyviä uudelleen-

järjestelyjä. Mikäli opiskelija ei näistä toimenpiteistä huolimatta selviä koron tai lyhennyksen maksusta, voi pankki irtisanoa lainan. Tällöin valtio joutuu takausvastuunsa nojalla korvaamaan pankille opiskelijan maksamattomat lainat ja niihin liittyvät kulut. Valtio perii tämän jälkeen suorittamansa maksut takaisin opiskelijalta.

Pekka Ruotsalaisen tekemä selvitys opintolainojen takaisinmaksuvaikeuksista vuosilta 1990–1998 osoitti opintolainakannan alkaneen pienentyä 1990-luvun alussa. Tästä huolimatta hoitamatta jääneiden opintovelkojen määrä ei vähentynyt (Ruotsalainen 1999). Vuosina 2001–2004 lainakanta ja opintovelallisten määrä vähenivät edelleen. Sen sijaan takausvastuun kasvu taittui vasta vuonna 2003.

Vuonna 2004 opetusministeriön aloitteesta tehty rekisteriselvitys opintolainojen takaisinmaksuongelmista (Toikka 2004) osoitti, että vuonna 2003 hoitamatta jääneitä lainoja oli huomattavasti edellisistä vuosia vähemmän. Tämän selvityksen tarkoituksena on tarkastella opintolainajärjestelmään tehtyjen uudistusten vaikutusta lainan käyttöön ja takaisinmaksuongelmaan.

Vuonna 2002 Suomen rahayksikkö vaihtui markasta euroksi. Tässä selvityksessä on käytetty markan muuntokertoimena 5,94573. Kaikki rahamäärät on muunnettu vuoden 2004 rahanarvoon, ja kertoimena on käytetty elinkustannusindeksiin perustuvaa kerrointa.

2 Aineisto ja menetelmät

Tässä esitetyt tulokset perustuvat aiemmin julkaisuihin tilastoihin sekä Kansaneläkelaitoksen hallinnassa oleviin rekistereihin. Niihin lukeutuu myös TietoEnator Oyj:n ylläpitämä tietokanta (perintäreskontratietokanta) niistä opintolainois-

ta, joiden takaisinmaksusta opintovelalliset eivät ole selviytyneet ja jotka valtio on korvannut pankkeille takausvastuunsa perusteella. Tästä tietokannasta tehdään vuosittain poiminnat kunkin vuoden viimeisen päivän tilanteesta.

Tarkastelun kohteeksi otettiin ne opintolainat, jotka vuosien 2001–2004 aikana on kirjattu perintäreskontratietokantaan. Tiedot koskevat kunkin vuoden lopun tilannetta. Vuosien 2003–2004 selvityksiä varten tehtiin erilliset poiminnat, joihin otettiin mukaan perintään liittyvät tarkennetut tiedot. Koska perintäreskontratietokantaa päivitetään tietojen muuttuessa, ei vuosien 2001–2002 osalta ollut mahdollista saada takautuvasti näitä samoja tietoja.

Pekka Ruotsalaisen (1999) tekemässä selvityksessä maksuvaikeuksiin joutuneet opintovelalliset on kuvattu siten, että henkilön jouduttua ensimmäisen kerran perintäreskontratietokantaan hänen kaikki lainansa on summattu yhteen ja kirjattu ko. vuoden tietoihin. Tässä tarkastelussa on lähdetty siitä, että henkilö saattoi tulla mukaan uutena tapauksena vuosien 2001–2004 aikana.

Vuosien 2001–2004 aikana kirjattiin perintäreskontratietokantaan 21 190 henkilön sellaisia opintolainoja, jotka valtio joutui korvaamaan pankkeille. Näiden henkilöiden keski-ikä näyttää hieman nousseen vuodesta 2001 (taulukko 1). Puolet opintolainoista oli vuosina 2001 ja 2002 korkeintaan 25-vuotiaita, vuonna 2003 puolet korkeintaan 27-vuotiaita ja vuonna 2004 vastaavasti 26-vuotiaita. Miesten osuus perintäreskontraan kirjatuista opintovelallisista oli kaikkina neljänä vuonna runsaat puolet (59 % vuosina 2001 ja 2002, 56 % vuonna 2003 ja 57 % vuonna 2004), ja he olivat naisia keskimäärin kaksi vuotta nuorempia. Opintolainoista miesten osuus (1,8 %) kaikista opintolainoista nostaneista miehistä oli vuonna 2003 lähes kaksi kertaa niin suuri kuin vastaava naisten osuus (1,0 %).

Taulukko 1. Taustatietoja opintolainoista henkilöistä, joiden lainat ovat joutuneet perintään vuosien 2001–2004 aikana.

	Perintään kirjaamisvuosi							
	2001 (N=6 076)		2002 (N=6 113)		2003 (N=4 461)		2004 (N=4 540)	
	Miehet	Naiset	Miehet	Naiset	Miehet	Naiset	Miehet	Naiset
Henkilöitä	3 567	2 509	3 611	2 502	2 515	1 946	2 594	1 946
Keski-ikä, vuotta	26	29	27	29	28	30	28	30
(vaihteluväli)	(17–59)	(17–60)	(18–57)	(16–65)	(18–59)	(17–66)	(17–62)	(17–61)

Perintäreskontratietokantaan vuonna 2001 kirjatusta todettiin kuolleiksi 228 (4 %), vuonna 2002 kirjatusta 183 (3 %), vuonna 2003 kirjatusta 193 (4 %) ja vuonna 2004 vastaavasti 227 (5 %). Kaikkina näinä vuosina miesten kuolleisuus oli lähes kaksinkertainen naisiin verrattuna. Kuoleman kohdanneet miehet eivät poikenneet keski-ikästään muista opintolainoongelmaisista miehistä. Sen sijaan naiset, jotka olivat kuolleet, olivat lähes neljä vuotta vanhempia kuin muut opintolainoongelmaiset naiset.

Perintäreskontratietokantaan vuonna 2002 kirjatut opintovelallisia, joilla oli ongelmia lainan takaisinmaksussa jo vuonna 2001, oli 345, näistä miehiä 218 (63 %). Vastaava luku vuonna 2003 oli 294 henkilöä, näistä miehiä 168 (57 %). Sellaisia opintovelallisia, joiden lainat valtio maksoi pankeille näinä kolmena peräkkäisenä vuonna, oli 16. Heistä oli miehiä yhdeksän (56 %).

Vuoden 2004 opintolainoongelmaisista 277 henkilöllä oli ollut ongelmia lainan takaisinmaksussa myös vuosien 2001 ja 2003 välisenä aikana. Näistä henkilöistä oli vuonna 2001 joutunut perintään 36, joista miehiä oli 19 (53 %). Vuonna 2002 perintään oli kirjattu 83:n henkilön lainoja, miehiä 51 (61 %). Vuonna 2003 ongelmia oli ollut 158 henkilöllä, joista miehiä oli 73 (46 %). Yhdelläkään henkilöllä ei ollut kaikkina näinä neljänä perättäisenä vuonna ongelmia lainan takaisinmaksussa.

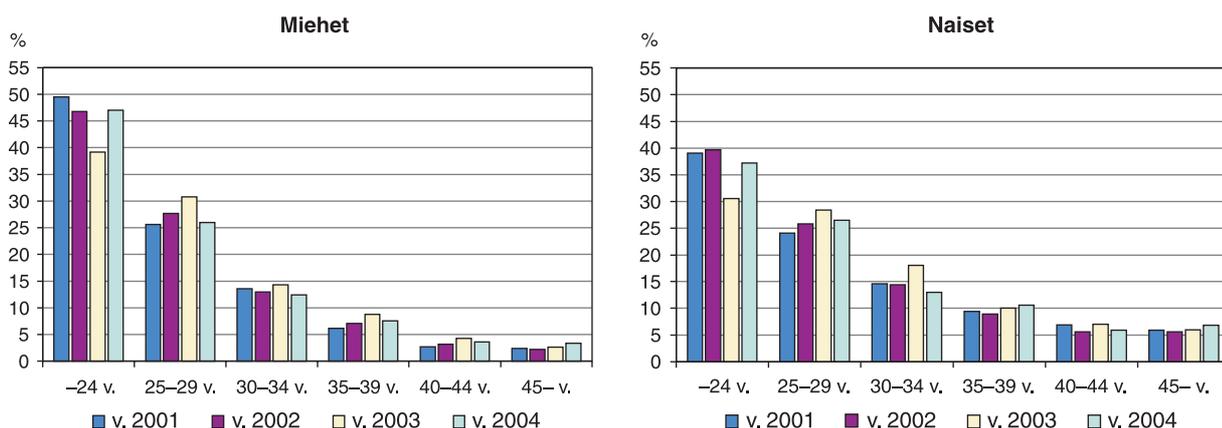
Kun tarkastellaan vuoden 2004 lopun tilannetta niiden henkilöiden osalta, joilla oli ongelmia lainan takaisinmaksussa vuosien 2001 ja 2003 välisenä aikana, havaitaan vain vähäisen joukon poistuneen perinnästä. Vuonna 2001 kirjatusta opintolaino-

ongelmaisista oli poistunut 17 %, vuoden 2002 aineistosta 11 % ja vuoden 2003 aineistosta vastaavasti 8 %. Hyvin pienellä osalla syynä poistumiseen oli loppuun maksettu laina.

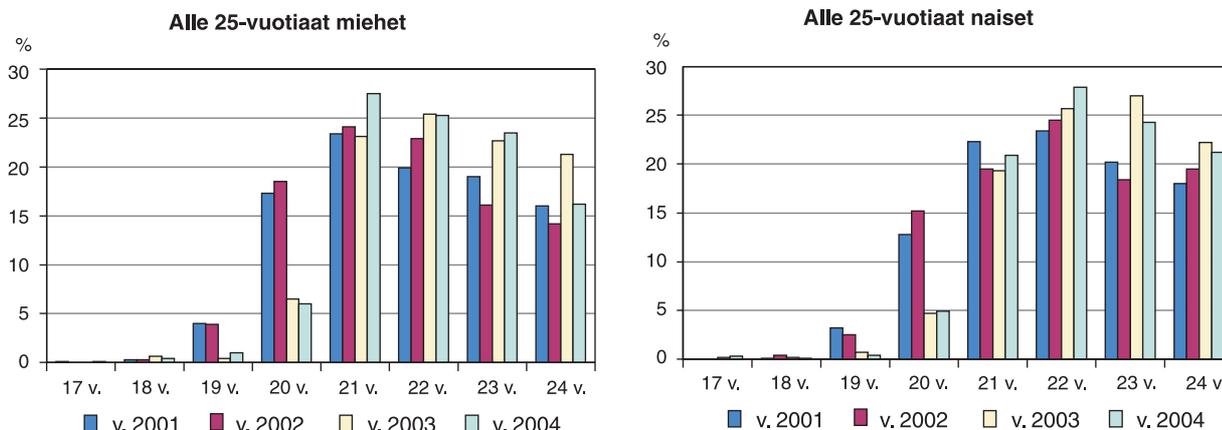
Ikäryhmittäin tarkasteltaessa suurimman ryhmän niistä velallisista, jotka eivät kyenneet maksamaan opintolainansa takaisin pankille, muodostivat alle 25-vuotiaat. Miesten osuus tässä nuorimmassa ikäryhmässä oli hieman suurempi kuin naisten (kuva 1). Kun suhteutetaan alle 25-vuotiaiden opintolainoongelmaisten miesten osuus kaikkiin alle 25-vuotiaisiin opintolainaa nostaneisiin miehiin, niin vuonna 2002 tämä osuus oli 3,2 %, mikä on kaksi kertaa niin suuri kuin vastaava naisten osuus (1,5 %). Vuonna 2003 opintolainaa nostaneista alle 25-vuotiaista oli opintolainoongelmaisten osuus puoliintunut sekä miehillä että naisilla edelliseen vuoteen verrattuna. Alle 25-vuotiaiden ikäryhmä muodosti lähes 45 % kaikista perintäreskontratietokantaan kirjatusta henkilöistä vuosina 2001 ja 2002. Vuonna 2003 tämän ryhmän osuus oli kymmenisen prosenttiyksikköä vähemmän kuin kahtena edellisenä vuonna. Tämä johtuu markkinaehtoisten lainojen korkojen ylimääräisestä pääomittamisesta, koska tämä lisäpääomituskerä kohdistui nimenomaan opintonsa juuri päättäneisiin eli nuorimpiin ikäryhmiin. Vuonna 2004 alle 25-vuotiaiden osuus (43 %) kaikista opintolainoongelmaisista oli noussut vuosien 2001 ja 2002 tasolle. Tässä ikäryhmässä miesten osuus oli 63 %.

Kun tarkastellaan alle 25-vuotiaiden opintolainoongelmaisten ikää (kuva 2), nähdään, että alle 21-vuotiaissa sekä miesten että naisten osuus on vähentynyt huomattavasti verrattaessa vuosia 2003–2004 vuosiin 2001 ja 2002.

Kuva 1. Opintolainansa kanssa vuosina 2001–2004 ongelmiin joutuneet miehet ja naiset ikäryhmittäin.

Kuva 2. Opintolainansa kanssa vuosina 2001–2004 ongelmiin joutuneiden alle 25-vuotiaiden miesten ja naisten ikä.

3 Tulokset

3.1 Valtion takaamat opintolainat

Valtion takaamien opintolainojen lainakanta on pienentynyt vuodesta 1994 lähtien. Tähän on osaltaan vaikuttanut se, että korkotuellisesta opintolainajärjestelmästä siirryttiin markkinaehtoiseen järjestelmään tilanteessa, jossa työttömyysaste ja korkotaso olivat ennätyskorkealla. Opiskelijat pyrkivät välttämään kalliin opintolainan nostamista, koska epäilivät lainan takaisinmaksumahdollisuuksiaan.

Valtion takaama opintolainakanta oli vuonna 2004 pienentynyt lähes 500 milj. € verrattuna vuoteen 1998 (taulukko 2). Kun verrataan tilannetta vuoteen 1994, jolloin opintolainakanta oli 2 250 milj. €, niin lainakanta on pienentynyt yli 900 milj. € vuodesta 1994.

Keskimääräiset velkamäärät ovat pienentyneet vuodesta 1998 alkaen noin kahdella sadalla eurolla vuosittain vuoteen 2002 asti. Tämän jälkeen opintolaina on ollut keskimäärin vähän yli 4 000 euroa.

Opintolainaa nostaneista naiset ovat olleet enemmistönä ja vuosina 1998–2004 heidän osuutensa on ollut lähes 60 %.

Vuonna 2004 opintovelallisia oli kaiken kaikkiaan yli 55 000 vähemmän kuin vuonna 1998 ja vuoteen 2001 verrattuna väheneminen oli yli 41 000. Todennäköisin syy opintovelallisten lukumäärän huomattavaan pienentymiseen oli parantunut työllisyystilanne, jonka vuoksi vanhoja opintolainoja maksettiin pois aiempaa enemmän ja uusia opintolainoja nostettiin aiempaa vähemmän. Työministeriön työllisyyskatsauksen mukaan työttömien työnhakijoiden määrä laski vuonna 2004 edellisestä vuodesta muualla maassa paitsi Uudenmaan ja

Taulukko 2. Valtion takaamat opintolainat vuosina 1998–2004.

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004 ¹⁾
Valtion takaamat opintolainat yht. (milj. €)	1 796	1 711	1 604	1 513	1 393	1 341	1 310
Opintovelallisia yhteensä (henkilöä)	389 602	383 766	384 643	375 852	363 470	351 610	333 961
Keskimääräinen opintolaina (€)	4 858	4 683	4 450	4 295	4 097	4 080	4 102

Lähde: Kelan aktuaari- ja tilasto-osaston opintoetuustilastot.

¹⁾ Ennakkotieto.

Etelä-Savon työvoima- ja elinkeinokeskusten alueella. Vuoden 2004 joulukuussa oli alle 25-vuotiaita työttömiä työnhakijoita 1 500 vähemmän kuin edellisen vuoden joulukuussa (Työministeriö 2005).

Parantunut työllisyystilanne on mahdollistanut opiskelijoiden laajan työssäkäynnin. Yhä harvempi opiskelija nostaa opintolainaa, koska työssäkäynnistä saatavalla palkalla pyritään korvaamaan opintolainaa. Helsingin yliopiston opiskelijoiden toimeentuloa keväällä 2003 kartoittaneessa tutkimuksessa 64 % kyselyyn vastanneista ilmoitti työkennelleensä lomakkeen täyttöheteä edeltäneen kuukauden aikana (Karjalainen 2003, 22).

Yhtenä syynä työssäkäynnin yleisyyteen on haluttomuus ottaa lainaa (Berndtson 2004, 43). Opiskeluaikana ei haluta elää velkarahalla. Opintovelan sijaan opiskelunaikainen toimeentulo pyritään rahoittamaan työssäkäynnistä saatavilla tuloilla tai vanhemmilta saatavilla avustuksilla. Helsingin yliopiston ylioppilaskunnan (HYY:n) kyselytutkimuksen mukaan 35 % kyselyyn vastanneista opiskelijoista saa vanhemmiltaan kuukausittain rahallista tai muuta taloudellista tukea (Karjalainen 2003, 30).

3.2 Ongelmalainojen aiheuttamat kustannukset valtiolle

Takausvastuun perusteella valtion pankeille vuosittain maksamien opintolainojen määrässä tapahtui selvä lisäys 1990-luvun alun runsaasta 2 000 lainasta vuosikymmenen lopun yli 5 000 lainaan. Vuonna 1998 opintolainaongelmaisten osuus kaikista opintovelallisista oli 1,0 %, vuonna 2002 se oli kasvanut 1,7 %:iin ja vuonna 2004 se oli 1,4 %. Ongelmalainojen määrän kasvu lisäsi valtion pan-

keille maksamia takausvastuunomajoina aina vuoteen 2002 asti (taulukko 3). Vuonna 2002 toteutettu opintolainauudistus selittää vuoden 2003 takausvastuunomajoinen pientä määrää. Kesäkuussa 2002 tehtiin ensimmäinen lainakorkojen ylimääräinen pääomitus. Tämän johdosta syksyllä 2001 opintonsa päättäneet eivät maksaneet korkoja kesäkuussa 2002 vaan ne lisättiin opintolainan pääomaan. Vastaavasti keväällä 2002 opintonsa päättäneet joutuivat itse maksamaan opintolainan korot vasta kesäkuusta 2003 alkaen. Voidaan siis olettaa, että mahdolliset takausvastuusuoritukset jäivät pois yhdeltä puolivuotiserältä opintonsa päättäneitä.

Ennakoarvioista poiketen perintään joutuneiden lainojen määrä pysyi vuonna 2004 lähes samana kuin vuonna 2003. Tästä huolimatta valtion takausvastuunot kasvoivat vuonna 2004 miljonnalla eurolla edelliseen vuoteen verrattuna ollen vuoden 1998 tasoa.

Valtion pankeille maksamat keskimääräiset takausvastuusuoritukset lainaa kohti ovat olleet 2000-luvulla samaa suuruusluokkaa, paitsi vuonna 2003, jolloin suoritus oli sata euroa pienempi. Kun tarkastellaan keskimääräisiä suorituksia opintovelallista kohden, niin suoritus on ollut runsaat 400 € suurempi kuin keskimääräinen suoritus lainaa kohden vuosina 2003 ja 2004.

Joillakin opintolainaongelmaisista on ollut hyvinkin suuria lainoja, mikä nostaa lainasummien keskiarvoa. Yli 10 000 €:n lainojen osuus kaikista ongelmalainoista on pysynyt vuosien 2001–2004 aikana 7–8 %:ssa. Vuonna 2004 suurin yksittäinen perintään joutunut laina oli 31 513 €. Toisaalta pienin yksittäinen laina oli 29 €. Alle 500 €:n lainoja oli vuonna 2004 kaikista perintään joutuneista lainoista 3 %, 500–2 999 €:n lainoja 46 % ja tätä suurempia lainoja 51 %.

Taulukko 3. Valtion pankeille maksamat takausvastuusuoritukset vuosina 1998–2004.

	1998 ¹⁾	1999 ¹⁾	2000	2001	2002	2003	2004
Takausvastuusuoritukset (milj. €)	20,7	22,5	25,5	27,5	27,4	19,1	20,2
Keskimääräinen suoritus/laina (€)	3 871	4 105	4 086	4 086	4 098	3 911	4 076
Lainojen lukumäärä	5 072	5 522	6 275	6 734	6 695	4 905	4 944

¹⁾Lähde: Kelan opintotukikeskuksen perintätalastojulkaisu.

3.3 Opintolainasaatavat vuosina 1998–2004

Vuonna 2002 toteutetusta opintolainauudistuksesta huolimatta perinnässä oleva pääoma (pääomasaatava) on jatkanut vuosittaista kasvuaan (taulukko 4). Vuoden 2004 lopussa pääomasaatava oli lähes 40 milj. € suurempi kuin vuonna 1998 ja lähes kaksi miljoonaa euroa suurempi kuin vuosina 2002 ja 2003.

Perinnässä olevalle pääomalle laskettu teoreettinen korko on kasvanut huomattavasti vuodesta 1998. Tämä johtuu siitä, että nykyisin erääntyneestä saatavasta peritään 9 %:n korko. Tästä suuruinen valtion takausvastuusaatavasta perittävä vuotuinen korko määritellään opintotukiasetuksessa (§ 26). Lisäksi suurin osa lainoista pysyy pitkään perin-

nässä, jolloin koron laskennallinen määrä muodostuu suureksi.

Takausvastuunomaisissa tapahtunut jyrkkä lasku vuonna 2003 on kääntynyt lievään nousuun vuonna 2004 (kuva 3). Vuosittainen pääomasaatava on ollut kolmen viimeisen vuoden ajan suunnilleen samalla tasolla, mikä johtuu siitä, että perinnästä poistuu vuosittain lähes saman verran vanhoja saatavia kuin uusia tulee tilalle.

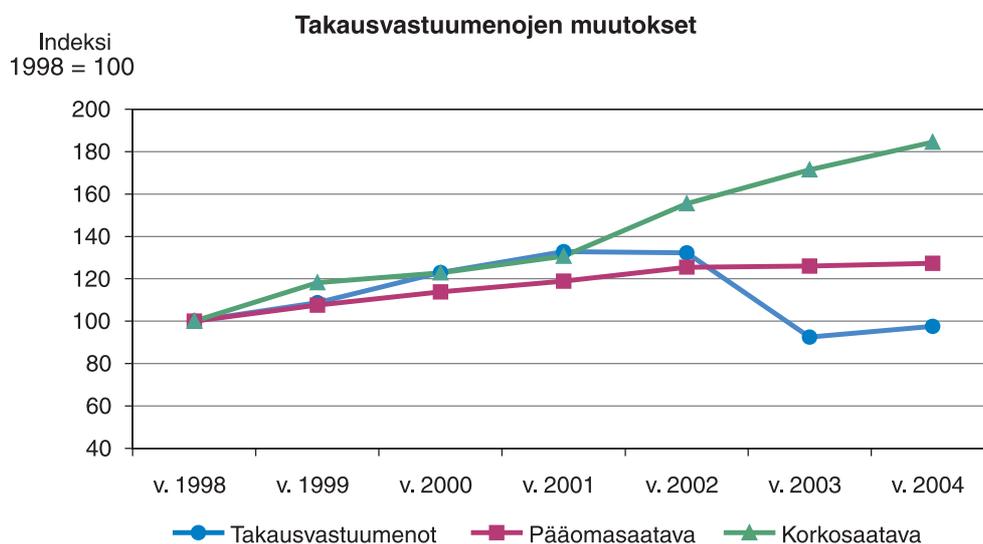
Opintolainojen takaisinmaksuvaikeuksia voidaan tarkastella laskemalla perinnässä olevan lainapääoman (taulukko 4) suhde kokonaisopintolainakantaan (taulukko 2). Vuonna 1998 tämä suhdeluku oli vajaa 8 %. Suhdeluku oli noussut vuonna 2002 melkein 13 %:iin, ja vuonna 2003 se oli pysynyt lähes edellisen vuoden tasolla ja vuonna 2004 se oli noussut 14 %:iin.

Taulukko 4. Valtion opintolainasaatavat vuosina 1998–2004.

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Pääomasaatava (milj. €)	142,6	152,5	162,2	169,4	178,9	179,9	181,6
Korkosaatava (milj. €)	27,9	32,6	33,9	36,1	43,0	47,4	51,0
Yhteensä (milj. €)	170,5	185,1	196,1	205,5	221,9	227,3	232,6

Lähde: Kelan opintotukikeskuksen perintätilastojulkaisut.

Kuva 3. Takausvastuunomien muutokset 1998–2004 (indeksi 1998 = 100).

3.4 Vuosina 2003–2004 perintään joutuneiden opintolainojen kuvaus

3.4.1 Lainojen lukumäärät

Suurimmalla osalla vuosien 2003 ja 2004 opintolainaongelmaisista oli vain yksi laina (taulukko 5). Enemmän kuin yksi laina oli vuonna 2004 naisista lähes 10 %:lla ja miehistä 7 %:lla. Kaiken kaikkiaan vuonna 2004 oli useampi laina 376 opintovelallisella. Heistä 3 %:lla oli vain korkotukilainaa, 42 %:lla vain markkinaehtoista lainaa ja 55 % molempia lainatyyppejä. Koska korkotukilainoja ei ole myönnetty vuoden 1994 jälkeen, vähenee niiden osuus vuosittaisista ongelmalainoista. Useam-

man lainan omaavat olivat keskimäärin hieman vanhempia (31 vuotta) kuin yhden opintolainan nostaneet miehet (27 vuotta) ja naiset (29 vuotta).

3.4.2 Ongelmalainoihin kohdistetut toimenpiteet

Kun valtio on maksanut takausvastuun perusteella opintolainan pankille, se perii suorituksensa takaisin opintovelalliselta. Vuosina 2003–2004 pankeille maksettujen opintolainojen takaisinperintään liittyvät toimenpiteet tai lainan tila on esitetty taulukossa 6.

Taulukko 5. Vuosina 2003–2004 perintään joutuneiden opintolainojen lukumäärät sukupuolen mukaan.

Lainojen lukumäärä	v. 2003			v. 2004		
	Miehet N = 2 515 (100 %)	Naiset N = 1 946 (100 %)	Yhteensä N = 4 461 (100 %)	Miehet N = 2 594 (100 %)	Naiset N = 1 946 (100 %)	Yhteensä N = 4 540 (100 %)
1	2 318 (92,2 %)	1 730 (88,9 %)	4 048 (90,7 %)	2 404 (92,7 %)	1 760 (90,5 %)	4 164 (91,7 %)
2	185 (7,3 %)	199 (10,2 %)	384 (8,6 %)	183 (7,1 %)	168 (8,6 %)	351 (7,7 %)
3	12 (0,5 %)	15 (0,8 %)	27 (0,6 %)	6 (0,2 %)	16 (0,8 %)	22 (0,5 %)
4	0	2 (0,1 %)	2 (0,1 %)	1 (0 %)	2 (0,1 %)	3 (0,1 %)

Taulukko 6. Vuosina 2003–2004 ongelmalainoihin kohdistetut takaisinperintään liittyvät toimenpiteet tai lainan tila vuoden lopussa.

Toimenpide tai lainan tila	v. 2003	v. 2004
Ulosotossa	33 %	43 %
Osamaksusopimus	16 %	14 %
Yhteydenottoa odotetaan kotimaasta	13 %	9 %
Palautunut ulosotosta varattomana	10 %	9 %
Lainanottaja työtön	5 %	4 %
Maksuvapautus myönnetty	9 %	9 %
Loppuun maksettu	3 %	3 %
Lainanottaja sairaana	2 %	2 %
Velkajärjestely hyväksytty tai vireillä	2 %	2 %
Yhteydenottoa odotetaan ulkomailta	2 %	1 %
Muut toimenpiteet ¹	5 %	4 %
Yhteensä	100 %	100 %

¹Muut toimenpiteet sisältävät mm. äitiyslomalla tai hoitovapaalla olevat.

Vuoden 2004 perintään joutuneista lainoista oli viety ulosottoon 10 prosenttiyksikköä enemmän kuin edellisenä vuonna, mikä kuvastaa aiempaa aktiivisempaa otetta takaisinperintään. Ulosottoon joutuneista lainoista kuului 61 % miehille, kun vastaava luku vuonna 2003 oli 54 %. Maksuvapautuksen saaneista lainoista vuonna 2004 kuului miehille yli puolet (60 %) kuten myös vuonna 2003 (68 %). Opintolainaongelmallisista, jotka olivat perintään joutuessaan sairaana, oli vuonna 2004 miesten osuus 58 %, kun se edellisenä vuonna oli 43 %. Työttömiksi kirjatuista oli miehiä 57 % vuonna 2004, kun vuonna 2003 vastaava osuus oli 65 %. Henkilöistä, jotka olivat maksaneet ulosottoon joutuneen lainan takaisin vielä saman vuoden aikana, oli miesten osuus runsaat 60 %.

Vuoden 2003 perintään kirjatuista lainoista oli myönnetty koronalennus 97 lainalle (2 %). Näistä noin joka toisessa oli syynä työttömyys. Vuoden 2004 ongelmalainoista oli myönnetty koronalennus 82 lainalle (2 %), joista 77 %:lle oli merkitty syyksi työttömyys. Koronalennuksen saaneista henkilöistä oli näinä kahtena vuonna miehiä vajaa kolmannes. Kaikki koronalennuksen saaneet olivat yli 24-vuotiaita.

Työkyvyttömiä tai kuolleiden opintovelallisten lainat jäivät valtion perintätoimien ulkopuolelle. Vuonna 2004 joko kokonaan tai osittain myönnetty maksuvapautus oli annettu 175 (3 %) maksamattomalle korolle ja 282 (6 %) maksamattomalle pääomalle. Neljälle lainalle oli myönnetty sekä pääoma- että korkovapautus. Pääomavapautuksen saaneista 261 henkilöstä oli 60 % miehiä, kun taas korkovapautuksen saaneista 157 henkilöstä miehet olivat vähemmistönä (42 %). Sekä korko- että pääomavapautuksen saaneista vähän yli puolet oli alle 30-vuotiaita. Vuoden 2003 osalta tilanne oli samanlainen.

3.4.3 Ongelmalainat lainatyypeittäin

Taulukossa 7 tarkastellaan perintään joutuneiden opintovelallisten lainoja korkotyypin mukaan. Suurimmalla osalla opintolainaongelmallisista oli vain markkinaehtoista lainaa. Ne henkilöt, joilla oli markkinaehtoinen laina, olivat noin kymmenen vuotta nuorempia kuin ne, joilla oli korkotukilaina. Tämä johtuu siitä, että vuoden 1994 jälkeen ei ole myönnetty korkotukilainaa.

Koska lainasummat vaihtelevat suuresti, muodostuu henkilöä kohti lasketusta keskimääräisestä lainasummasta suurempi luku kuin mikä se on suurimmalla osalla opintovelallisia. Tämän vuoksi taulukkoon on merkitty suoritukseksi pankeille sekä keskimääräinen suoritus henkilöä kohti että se luku (mediaani), jota suurempia tai yhtä suuria on puolet ko. tyypin lainoista.

Nuoremmilla opintovelallisilla oli luonnollisesti pienemmät lainasummat kuin vanhemmilla joutuksen opiskelun lyhyemmästä kestoista. Miehillä takausvastuun perusteella maksetut lainasummat olivat useita satoja euroja pienemmät kuin naisilla. Kuitenkin korkeakouluopiskelijoille tehdyn toimeentulotutkimuksen mukaan miesten nostamat opintolainat olivat suurempia kuin naisten (Berndtson 2004, 42). Vuosien 2001–2002 opintolainaongelmallisilla, joilla oli sekä korkotukilainaa että markkinaehtoista lainaa, ei ollut sukupuolten välillä eroja takausvastuusuoritusten määrissä. Korkotukilainaa omaavien ongelmavelallisten lainasummat ovat pienentyneet vuodesta 2001 vuoteen 2004, kun taas markkinaehtoista lainaa omaavien lainasummat ovat kasvaneet.

Miehet tulevat takausvastuun piiriin nuorempina kuin naiset. Poikkeuksena vuosina 2003–2004 sekä korkotukilainaa että markkinaehtoista lainaa omaavat velalliset, joilla ei ollut sukupuolten välillä eroja.

Kokonaisopintolainakanta vuosina 2001–2004 sekä perintään vuosittain kirjatut opintolaina-saavat on kuvattu taulukossa 8. Korkotukilainoja on saatavien joukossa vähenevässä määrin, koska tästä lainatyyppistä on luovuttu ja on siirrytty markkinaehtoiseen lainaan.

Kun arvioidaan takausvastuuriskiä eli vuosittaisen takausvastuumenojen suhdetta opintolainakantaan, se on kaksinkertaistunut markkinaehtoisissa lainoissa vuodesta 1998 (1,1 %) (Ruotsalainen 1999, 22) vuoteen 2002 (2,0 %). Näinkin tarkasteltuna opintolainojen takaisinmaksuun liittyvä ongelma on ollut merkittävä. Vuoden 2003 takausvastuuriski ei ole vertailukelpoinen aiempiin vuosiin ns. ylimääräisen pääomituksen vuoksi. Vuoden 2004 takausvastuuriski on pysynyt lähes vuoden 2003 tasolla.

Taulukko 7. Opintolainaongelmaiset lainatyypittäin ja valtion pankeille maksamat keskimääräiset (mediaani)¹ suoritukset henkilöä kohti vuosina 2001–2004.

	2001 (N = 6 076)		2002 (N = 6 113)		2003 (N = 4 461)		2004 (N = 4 540)	
	Miehet (n = 3 567)	Naiset (n = 2 509)	Miehet (n = 3 611)	Naiset (n = 2 502)	Miehet (n = 2 515)	Naiset (n = 1 946)	Miehet (N = 2 594)	Naiset (N = 1 946)
Vain korkotukilainaa								
Henkiöitä	546 (15 %)	566 (22 %)	418 (12 %)	423 (17 %)	282 (11 %)	377 (19 %)	226 (9 %)	282 (14 %)
Keski-ikä, vuotta	32	36	34	37	35	37	35	38
Suoritukset pankeille, €	4 117 (3 041)	4 582 (3 551)	3 828 (2 836)	4 291 (3 547)	3 338 (2 619)	3 849 (3 093)	3 472 (2 691)	3 433 (2 789)
Vain markkina- ehtoista lainaa								
Henkiöitä	2 812 (79 %)	1 699 (68 %)	3 011 (83 %)	1 890 (76 %)	2 085 (83 %)	1 407 (73 %)	2 265 (87 %)	1 562 (80 %)
Keski-ikä, vuotta	25	26	25	26	26	28	26	27
Suoritukset pankeille, €	3 920 (2 888)	4 194 (3 379)	4 041 (2 946)	4 443 (3 799)	3 797 (2 825)	4 112 (3 282)	4 094 (3 228)	4 579 (3 736)
Molempia lainatyyppejä								
Henkiöitä	209 (6 %)	244 (10 %)	182 (5 %)	189 (7 %)	148 (6 %)	162 (8 %)	103 (4 %)	102 (5 %)
Keski-ikä, vuotta	30	32	31	33	33	33	35	35
Suoritukset pankeille, €	9 982 (9 428)	9 956 (8 689)	9 327 (8 332)	9 291 (8 120)	9 453 (7 168)	10 435 (9 985)	9 489 (8 236)	9 761 (8 727)

¹Mediaanilukua pienempiä tai yhtä suuria lainoja on puolet ko. lainatyyppin lainoista.

Taulukko 8. Vuosina 2001–2004 pankeille maksetut takausvastuusuoritukset lainatyypeittäin.

	2001	2002	2003	2004 ³
Korkotukilainat				
– lainakanta yhteensä, milj. € ¹	425	307	217	151
– takausvastuusuoritukset/vuosi, milj. € ²	6	4	3	2
– suoritukset/lainakanta, %	1,4	1,3	1,4	1,3
Markkinaehtoiset opintolainat				
– lainakanta yhteensä, milj. € ¹	1 089	1 086	1 123	1 159
– takausvastuusuoritukset/vuosi, milj. € ²	19	22	14	16
– suoritukset/lainakanta, %	1,8	2,0	1,2	1,4
Yhteensä				
– lainakanta yhteensä, milj. € ¹	1 513	1 393	1 341	1 310
– takausvastuusuoritukset/vuosi, milj. € ²	26	25	18	18
– suoritukset/lainakanta, %	1,7	1,8	1,3	1,4

Lähde: ¹Kelan aktuaari- ja tilasto-osaston opintoetuustilastot.

²Kelan opintotukikeskuksen perintätalastojulkaisu (maksuvapautuksen saaneet, työkyvyttömät ja kuolleet on poistettu).

³Kelan opintotukitilastot, ennakkotieto.

3.5 Ongelmalainat oppilaitosryhmittäin

Kun tarkastellaan vuosina 2001–2004 perintäreskontratietokantaan kirjattuja opintovelallisia oppilaitosryhmittäin, muodostavat ammatillisissa oppilaitoksissa opiskelleet suurimman ryhmän, joskin tämän ryhmän osuus on pienentynyt vuodesta 2001 (taulukko 9). Valtion takausvastuunsa perusteella maksamat keskimääräiset suoritukset henkilöä kohti olivat ammatillisissa oppilaitoksissa opiskelleilla puolet pienempiä kuin yliopisto-opiskelijoilla, mikä johtuu lyhyemmästä opiskeluaikasta. Keskimääräiset suoritukset olivat vuonna 2004 laskeneet noin sadalla eurolla vuodesta 2002, paitsi ulkomailla opiskelleilla, joilla perintään joutuneet lainat kasvoivat lähes 400 € opiskelijaa kohti.

Vuosina 2003 ja 2004 perintään joutuneet lainat olivat kaikissa oppilaitosryhmissä naisilla keskimäärin hieman suuremmat kuin miehillä. Ammattikorkeakouluissa opiskelleiden tuloista muodosti opintolainaa suhteellisesti suuremman osuuden kuin muissa korkeakouluissa opiskelleiden tuloista (Berndtson 2004, 35). Tämä johtuu siitä, että ammattikorkeakouluopiskelijat käyvät vähemmän työssä opiskelun ohessa kuin yliopisto-opiskelijat. Tähän taas vaikuttaa se, että opiskelu ammattikorkeakoulussa on intensiivisempää kuin yliopistossa. Lisäksi ammattikorkeakoulu voi sijaita pienellä paikkakunnalla, missä ei ole tarjolla määrä- tai osa-aikaisia työsuhteita.

Niiden ulkomaisissa oppilaitoksissa opiskelleiden, jotka eivät ole kyenneet maksamaan opintolainansa takaisin, keskimääräinen velkaosuus henkilöä kohti oli kotimaan oppilaitoksissa opiskelleisiin verrattuna suurempi. Tämä johtuu siitä, että heille myönnetään muita suuremmat lainatakaukset. Takaisinmaksuvaikeuksiin joutuneista ulkomailla opiskelleista oli puolet korkeintaan 29-vuotiaita. Ammatillisissa oppilaitoksissa opiskelleista puolet oli korkeintaan 24-vuotiaita. Lukiolaiset edustivat nuorinta joukkoa (puolet korkeintaan 22-vuotiaita) ja yliopistossa opiskelleet vanhinta (puolet korkeintaan 32-vuotiaita). Alle 25-vuotiaiden ikäryhmästä oli opiskellut ammatillisissa oppilaitoksissa 88 % ja lukioissa 6 %.

Vuonna 2004 yhden opintolainan omaavista ongelmavelallisista oli 76 % opiskellut ammatillisissa oppilaitoksissa, 11 % ammattikorkeakouluissa ja 5 % yliopistoissa. Enemmän kuin yhden lainan omaavista henkilöistä oli opiskellut ammatillisissa oppilaitoksissa 57 %, ammattikorkeakouluissa 18 % ja yliopistoissa 17 %.

Lukuvuoden 2002–2003 aikana tutkintoon johtavan koulutuksen kokonaan keskeyttäneistä oli vähiten lukio-opiskelijoita (2,0 %) ja eniten ammatillisissa oppilaitoksissa opiskelleita (10,1 %). Keskeyttäminen on hieman vähentynyt ammatillisissa oppilaitoksissa opiskelevien keskuudessa aiempiin lukuvuosiin verrattuna. Toiseksi vähiten

Taulukko 9. Vuosina 2001–2004 perintäreskontratietokantaan kirjatut opintovelalliset oppilaitosryhmittäin ja valtion pankeille maksamat keskimääräiset suoritukset henkilöä kohti.

	2001 ¹		2002 ¹		2003 ¹		2004 ²	
	Henkilöt	Keskim./ hlö, €						
Yliopistot	240	(6%) 9 572	290	(6%) 8 542	251	(7%) 7 559	239	(6%) 8 370
Ammatti- korkeakoulut	307	(7%) 6 214	433	(9%) 6 684	399	(11%) 6 311	454	(12%) 6 575
Ammatilliset oppilaitokset	3 457	(80%) 4 112	3 791	(77%) 4 036	2 568	(74%) 3 807	2 858	(74%) 3 866
Lukiot	148	(3%) 3 554	174	(4%) 3 157	104	(3%) 2 565	131	(3%) 3 212
Muut oppi- laitokset	144	(3%) 3 740	127	(2%) 3 879	99	(3%) 3 308	105	(3%) 3 919
Ulkomaiset oppilaitokset	56	(1%) 10 207	80	(2%) 11 648	67	(2%) 12 024	64	(2%) 12 020
Yhteensä	4 352	(100%) 4 527	4 895	(100%) 4 488	3 488	(100%) 4 308	3 851	(100%) 4 438
Tieto puuttuu ^a	1 724	(28%) 4 323	1 218	(20%) 3 932	973	(22%) 3 691	689	(15%) 3 650

Lähde: ¹Kelan aktuaari- ja tilasto-osaston opintoetuustilastot, ²Kelan opintotukitilastot, ennakkotieto.

^aTieto oppilaitoksesta on saatu vain osalta opintolainoangelmaisia, mikä johtuu siitä, että opiskelutiedot ovat niin monen vuoden takaa, ettei niitä ole Kelan rekistereissä.

keskeyttäneitä oli yliopisto-opiskelijoiden joukossa (4,5 %) ja toiseksi eniten ammattikorkeakoulu-opiskelijoiden keskuudessa (6,2 %). (Tilastokeskus 2005b.)

Taulukossa 10 on tarkasteltu opintotuen saajia, jotka jossakin vaiheessa opintojaan ovat nostaneet opintolainaa, oppilaitosryhmittäin lukuvuosittain 2001–2004. Opintolainaa nostaneiden määrä on vähentynyt kaikissa muissa oppilaitosryhmissä

opiskelevien keskuudessa paitsi yliopisto-opiskelijoiden.

Kun tarkastellaan eri oppilaitosryhmissä opiskelien takausvastuun piiriin joutuneiden osuutta kaikista samassa oppilaitosryhmässä opiskelleista opintolainaa nostaneista, on ammatillisissa oppilaitoksissa opiskelien osuus ollut suurin näinä kolmena lukuvuonna, joskin tämä osuus on tasaisesti laskenut.

Taulukko 10. Opintolainaa nostaneet lukuvuosittain 2001–2004 sekä opintolainoangelmisten osuus näistä opintovelallisista oppilaitosryhmittäin.

	Lukuvuosi 2001–2002 ¹			Lukuvuosi 2002–2003 ¹			Lukuvuosi 2003–2004 ¹		
	Opintovelalliset	% ²		Opintovelalliset	% ²		Opintovelalliset	% ²	
Yliopistot	35 873	(26%)	0,7	35 838	(27%)	0,8	36 160	(28%)	0,7
Ammattikorkeakoulut	45 678	(33%)	0,7	44 660	(33%)	1,0	43 552	(33%)	1,0
Ammatilliset oppilaitokset	46 972	(34%)	7,4	44 295	(33%)	8,6	42 613	(32%)	6,7
Lukiot	3 903	(3%)	3,8	3 533	(3%)	4,9	3 050	(2%)	4,3
Muut oppilaitokset	2 913	(2%)	4,9	2 759	(2%)	4,6	2 580	(2%)	4,1
Ulkomaiset oppilaitokset	3 652	(2%)	1,5	3 452	(2%)	2,2	3 316	(3%)	1,9
Yhteensä	138 991	(100%)		134 537	(100%)		131 271	(100%)	

Lähde: Kelan aktuaari- ja tilasto-osaston opintoetuustilastot.

¹ Tieto on saatu koronmaksukausittain (huhti-syyskuu ja heinä-joulukuu).

² Samassa oppilaitosryhmässä takausvastuun piiriin joutuneiden osuus opintolainaa nostaneista.

3.6 Ongelmalainat pankkiryhmittäin

Vuosien 2001 ja 2004 välisenä aikana valtion takausvastuun perusteella maksamia opintolainoja on ollut määrällisesti eniten Osuuspankissa ja Nordeassa (taulukko 11). Nämä pankit myös myöntävät eniten opintolainoja. Vuosina 2001–2004 Osuuspankista opintolainaa nostaneiden osuus on ollut noin 36 % ja vastaavasti Nordean noin 37 %. Sampo-pankista lainaa nostaneiden osuus on ollut näinä neljänä vuonna noin 18 %.

Osuuspankista nostettujen perintään joutuneiden lainojen osuus kaikista takausvastuun piiriin joutuneista opintolainoista oli jonkin verran kasvanut vuonna 2004 verrattuna kolmeen edelliseen vuoteen, kun taas Sampo-pankin osuus oli laskenut.

Valtion takausvastuumenoissa tapahtunutta kasvua on tarkasteltu pankkikohtaisesti taulukossa 12. Pankkikohtaiset takausvastuusuoritukset suhteutettuna kunkin pankin kokonaisopintolainakantaan ovat pysyneet samalla tasolla vuosina 2001–2002. Vuoden 2003 osuudet olivat alhaisemmat lähes kaikilla pankeilla, koska takausvastuunot olivat vertailuvuonna pienemmät kuin kahtena edellisellä vuonna. Vuonna 2004 pankkikohtaisten takausvastuusuoritusten osuus opintolainakannasta oli melkein kaikilla pankeilla vuosien 2001 ja 2002 tasoa. Ålandsbankenin osuus oli kaksinkertaistunut verrattuna vuoteen 2002, joskin lainojen lukumäärä oli hyvin pieni.

Valtio on joutunut vuosien 2001 ja 2003 välisenä aikana takausvastuun perusteella korvaamaan Sampo-pankin myöntämiä opintolainoja suhteellisesti enemmän kuin muiden pankkien lainoja. Vuonna 2004 tässä tapahtui selvä muutos, kun pankille maksettujen takausvastuusuoritusten osuus pankin opintolainapääomasta lähes puoliintui verrattuna vuoteen 2002.

Vaikka vuosina 2003 ja 2004 perintään joutuneet lainat vaihtelivat suuresti opintovelallisten kesken, ei pankkiryhmien välillä ollut eroja keskimääräisissä perintään joutuneissa lainasummissa.

Takausvastuumäärissä tapahtunutta kasvua voidaan verrata pankkiryhmittäin vuoden 1998 tilanteeseen (Ruotsalainen 1999, 21). Takausvastuusuudet olivat tuolloin vajaa 1 % sekä Nordealla että Säästöpankilla ja lisäksi Osuuspankilla ja Paikallisosuuspankilla, joiden tiedot oli yhdistetty. Sampo-pankilla vastaava osuus oli 1,7 %. Vuonna 2002 takausvastuusuoritusten osuus kunkin pankin opintolainojen pääomasta oli lähes kaksinkertainen verrattuna neljän vuoden takaiseen tilanteeseen. Vuoden 2004 osuudet olivat lähes kaikilla pankkiryhmittymillä vuoden 2002 tasoa. Poikkeuksena Sampo-pankki, jonka osuus oli laskenut huomattavasti ollen vuoden 1998 tasoa. Pienestä lainamäärästä huolimatta Ålandsbanken takausvastuusuus oli kaksinkertaistunut vuodesta 2002.

Taulukko 11. Valtion takausvastuun perusteella maksamien opintolainojen lukumäärät vuosina 2001–2004 pankkiryhmittäin.

	2001		2002		2003		2004	
	Lukumäärä	%	Lukumäärä	%	Lukumäärä	%	Lukumäärä	%
Nordea	2 175	(32,3)	2 167	(32,4)	1 644	(33,5)	1 677	(33,9)
Säästöpankki	276	(4,1)	267	(4,0)	199	(4,1)	245	(5,0)
Osuuspankki	2 377	(35,3)	2 221	(33,2)	1 753	(35,7)	1 899	(38,4)
Ålandsbanken	4	(0,1)	7	(0,1)	9	(0,2)	9	(0,2)
Sampo-pankki	1 779	(26,4)	1 896	(28,3)	1 185	(24,2)	1 002	(20,3)
Paikallisosuuspankki	123	(1,8)	137	(2,0)	115	(2,3)	111	(2,2)
Handelsbanken	–		–		–		1	(0)
Yhteensä	6 734	(100)	6 695	(100)	4 905	(100)	4 944	(100)

Lähde: Kelan opintotukikeskuksen julkaisut.

Taulukko 12. Opintolainojen takausvastuusuoritukset (1 000 euroa) vuosina 2001–2004 kirjatusta ongelmalainoista sekä suoritusten osuus opintolainojen pääomasta pankkiryhmittäin.

	2001		2002		2003		2004	
	1 000 €	% ¹						
Nordea	9 374	1,5	9 373	1,6	6 775	1,2	6 919	1,3
Säästöpankki	1 106	1,6	1 085	1,7	811	1,3	1 081	1,8
Osuuspankki	9 621	1,9	8 841	1,9	6 739	1,5	7 630	1,7
Ålandsbanken	12	0,3	28	0,6	35	0,8	55	1,2
Sampo-pankki	6 890	2,5	7 563	3,0	4 427	1,8	4 008	1,7
Paikallisosuuspankki	509	1,5	546	1,7	395	1,3	454	1,5
Handelsbanken ²	–		–		–		3	0,1
Yhteensä	27 511		27 437		19 181		20 150	

Lähde: Kelan opintotukikeskuksen julkaisut.

¹ Vuosittaisten takausvastuusuoritusten osuus kunkin pankin opintolainojen pääomasta.

² Vain yksi laina

4 Yhteenveto ja pohdinta

Opintotuen, joka käsittää opintorahan, asumislisän ja opintolainan valtiontakauksen, tarkoituksena on edistää koulutuksellista tasa-arvoa ja turvata yksilön koulutuksen aikainen toimeentulo. Opintolainan suosio on vähentynyt 1990-luvun alusta lähtien, koska opiskelijat kokevat opintolainan rasitteeksi tulevaisuudessa. Tämä johtunee osittain vieläkin siitä, että 1990-luvun puolivälistä lähtien myönnettyjen markkinaehtoisten lainojen korot nousivat korkealle Suomessa tuolloin vallinneen laman johdosta. Nykyisin opiskelijat pelkäävät tällä hetkellä erittäin alhaisen markkinaehtoisen koron nousevan tulevaisuudessa, eivätkä näin ollen halua elää lainarahalla. Koska asumislisä ja opintotuki eivät riitä kattamaan kaikkia asumiseen ja elämiseen liittyviä kuluja, opiskelun aikainen toimeentulo pyritään rahoittamaan muulla tavoin. Mikäli vanhemmilla ei ole mahdollisuutta antaa taloudellista tukea, pitää opiskelijan hakeutua työelämään lisätulojen saamiseksi.

Tällä selvityksellä pyritään hakemaan lisätietoa siihen, onko opintolainajärjestelmään 2000-luvulla tehdyillä uudistuksilla ollut vaikutusta valtion maksamiin takausvastuunoihin.

Vuosina 2003 ja 2004 hoitamatta jääneitä opintolainoja oli huomattavasti edellisiä vuosia vähemmän. Vuonna 2003 tapahtuneen takausvastuunojen vähenemisen oletettiin johtuneen ensisijaisesti vuotta aiemmin voimaantulleesta opintolainan

korokojen ylimääräisestä pääomittamisesta, joka tilapäisesti pienensi maksuun tulevien lainankorkojen määrää. Vuoden 2004 tietojen perusteella ylimääräisen pääomituksen vaikutus ei kuitenkaan ollut näin merkittävä. Jos takausvastuuseen tulevien lainojen määrä pysyy nykyisellä tasolla, on syytä arvioida, että vuosina 2002 ja 2003 toteutuilla opintolainauudistuksilla on ollut positiivinen vaikutus lainan käyttöön ja ennen kaikkea siihen, että yhä useampi opintovelallinen pystyy maksamaan takaisin nostamansa opintolainan.

Opintotukijärjestelmässä vuosina 1992–1994 tapahtunut uudistus kasvatti opintorahan osuutta, ja opintolainat siirrettiin korkotuellisesta järjestelmästä markkinaehtoiseen järjestelmään, jossa opiskelija ja pankki sopivat lainan ehdoista ja koron suuruudesta. Näin ollen opiskelija voi kilpailuttaa opintolainansa ja ottaa sen siitä pankista, josta saa parhaimman tarjouksen. Tämän uudistuksen myötä monella henkilöllä on ollut maksettavanaan sekä korkotuellinen että markkinaehtoinen opintolaina. Korkotukilainojen osuus kaikista opintolainoista pienenee kuitenkin vuosittain, koska niitä ei ole myönnetty vuoden 1994 jälkeen.

Yksi opintolainoja koskevista muutoksista on ollut vuodesta 2002 opiskelijan luottorekisteritietojen tarkistaminen. Jos opiskelijalla on rekisteröity maksuhäiriö, opintolainan valtiontakausta ei yleensä myönnetä. Lisäksi opintolainan nostaminen on mahdollista vain useammassa kuin yhdessä erässä. Opiskelun päätyttyä opintolainan korot lisä-

tään pääomaan vielä yhdeltä korkokaudelta viimeisen opintotukilukukauden jälkeen. Opintolainan takaisinmaksua helpotettiin siten, että opintolainan korkoavustus muutettiin aiempaa joustavamaksi. Kela voi maksaa erääntyneen opintolainan korot kokonaisuudessaan ilman takaisinmaksuvelvollisuutta, jos opintotuen viimeisimmästä saamisesta on kulunut riittävän pitkä aika. Vuodesta 2003 myönnettyjen opintolainojen koronmaksukäytäntöä muutettiin siten, että opiskelija maksaa osan korosta jo opintotukiaikana. Tämä toimenpide muistuttaa siitä, että opintolaina on laina, joka pitää maksaa takaisin opiskelun päättyttyä. Aiemmin korko lisättiin automaattisesti opintolainan pääomaan, mikäli opiskelija ei maksanut sitä pankille.

Vaikka opintolainaa nostaneiden määrä on vähentynyt, kasvoivat valtion takausvastuunot tasaisesti aina vuoteen 2002 asti. Menojen selvä vähentyminen vuonna 2003 johtui siitä, että kesäkuusta 2002 alkaen markkinaehtoisten lainojen korot on lisätty lainan pääomaan vielä yhden kerran viimeisen opintotukilukukauden jälkeen. Vuonna 2004 valtion takausvastuunot kasvoivat edelliseen vuoteen verrattuna, vaikka takausvastuun perusteella maksettujen lainojen määrä oli lähes sama kuin vuonna 2003. Tämä johtuu perintään tullessa markkinaehtoisissa lainasummissa tapahtuneesta kasvusta.

Miehillä on opintolainojen takaisinmaksussa enemmän ongelmia kuin naisilla, vaikka opintovelallisia miehiä ovat vähemmän. Takausvastuun piiriin tulevat lainasummat ovat miehillä pienemmät kuin naisilla, joskin esim. korkeakoulussa opiskelevien miesten nostamat lainasummat ovat suuremmat kuin naisten. Ne, joille opintolainaa on kertynyt huomattavia summia, joutuvat muita herkemmin takaisinmaksuvaikeuksiin.

Miehet ovat iältään nuorempia kuin naiset joutuesaan takausvastuun piiriin. Suurin riski ajautua takaisinmaksuvaikeuksiin näyttää olevan edelleen alle 25-vuotiailla. Ongelmat painottuvat opiskelujalle tai heti opintojen päättymisen jälkeiseen tilanteeseen. Eniten ongelmia opintolainan takaisinmaksussa on ammatillisissa oppilaitoksissa opiskelleilla, joskin heidän osuutensa kaikista opintolainaongelmallisista on hienoisesti vähentynyt viime

vuosina. Tämä johtuu siitä, että opiskelun keskeyttäminen on vähentynyt ammatillisissa oppilaitoksissa opiskelevien keskuudessa aiempiin vuosiin verrattuna.

Opintolainan takaisinmaksuvaikeuksiin on monia syitä. Anna-Riitta Lehtisen vuonna 1999 tekemässä kyselytutkimuksessa selviteltiin opintolainan maksamatta jättämiseen johtaneita tekijöitä. Tutkimuksen mukaan lainan takaisinmaksua pidettiin raskaana. Pääasiallisin syy takaisinmaksuvaikeuksiin oli rahan riittämättömyys, mikä johtui pienistä tai epäsäännöllisistä tuloista, oman tai puolison työttömyydestä tai opintolainojen suurista takaisinmaksueristä. Rahat eivät riittäneet, koska ei kyetty säästämään tai osattu säästämällä varautua tuleviin maksuihin. (Lehtinen 1999.)

Vaikka nuorten työttömyysaste ja työttömyyden kesto ovat laskeneet lamavuosista, on työttömyysriski sitä suurempi mitä vähemmän nuorella on koulutusta. Nuoren ei ole myöskään helppoa löytää itselleen opiskelun jälkeen työtä, mikäli hänellä ei ole vaadittavaa työkokemusta. Määräaikaiset työsuhteet ovat kasvaneet viime vuosina. Esim. vuosien 2003 ja 2004 avoimista työpaikoista lähes puolet oli määräaikaisia (Tilastokeskus 2005a). Osa-aikaiset työsuhteet ovat myös yleistyneet nuorten keskuudessa. Vuonna 2003 teki osa-aikatyötä täysipäiväisen työn sijasta 36 % alle 25-vuotiaista, joista suurempi osa oli naisia kuin miehiä. (Järvinen ja Vanttaja 2005, 19.)

Mikäli tulot ovat epäsäännölliset opiskelun jälkeen, joutuu opintovelallinen asettamaan menonsa tärkeysjärjestykseen, ja tällöin opintolainan takaisinmaksua ei kenties koeta kaikkein välttämättömäksi menoeräksi.

Ilpo Lahtisen (2005) pohjoismaisesta opintotuesta tekemässä vertailussa Suomen opintotuki todettiin Pohjoismaiden alhaisimmaksi. Tätä epäkohtaa pyritään parantamaan vuoden 2005 helmikuussa eduskunnalle annetulla esityksellä, jonka mukaan lainamääriä ja asumislisän enimmäismääriä korotettaisiin. Lisäksi korkeakoulututkimnon määrääjassa suorittaneelle myönnettäisiin oikeus verosta tehtävään opintolainavähennykseen. (HE 11/2005.)

Kirjallisuus

Berndtson T. Opiskelijatutkimus 2003. Opiskelijoiden toimeentulo ja toimeentulon ongelmat. Helsinki: Kela, Sosiaali- ja terveysturvan katsauksia 65, 2004.

HE 11/2005. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi opintotukilain muuttamisesta ja opintolainävähennyksen edellyttämiseksi muutoksiksi verolainsäädäntöön. 2005.

Järvinen T, Vanttaja M. Nuoret koulutus- ja työmarkkinoilla, 2005 (viitattu 25.5.2005). Saatavissa: www.minedu.fi/nuora/julkaisut/Nuoret%20koulutus-%20ja%20tyomarkkinoilla.pdf

Karjalainen K. Toimeentulon palapeliä kasaamassa: Selvitys Helsingin yliopiston opiskelijoiden taloudellisesta tilanteesta 2002–2003. Helsinki: Helsingin yliopiston ylioppilaskunta, 2003.

Kela. Kansaneläkelaitoksen opintoetuustilastot 2001/02. Helsinki: Kansaneläkelaitoksen julkaisu- ja T16:5, 2003.

Kela. Kansaneläkelaitoksen opintoetuustilastot 2002/03. Helsinki: Kansaneläkelaitoksen julkaisu- ja T16:6, 2003.

Kela. Kansaneläkelaitoksen opintotukikeskuksen perintätalastot vuosilta 1998–2003. (Moniste.)

Lahtinen I. Suomen opintotuki on Pohjoismaiden alhaisin. Sosiaalivakuutus 2005; 43: 26–27.

Laki opintotukilain muuttamisesta 345/2004.

Lehtinen A-R. Ongelmana opintolainat. Tutkimus opintolainan maksamatta jättämiseen johtaneista syistä. Helsinki: Kela: Sosiaali- ja terveysturvan katsauksia 34, 1999.

Opintotukilaki. Suomen Säädöskokoelma 65/1994.

Opintotukiasetus. Suomen Säädöskokoelma 260/1994.

Ruotsalainen P. Rekisteriselvitys opintolainansa kanssa ongelmiin joutuneista. Helsinki: Kela, Sosiaali- ja terveysturvan katsauksia 35, 1999.

Tilastokeskus. Avointen työpaikkojen tilasto 2004, 4. neljännes, 2005a.

Tilastokeskus. Koulutustilastot, 2005b.

Toikka T. Opintolainojen takaisinmaksuongelmat. Rekisteriselvitys vuosien 2001–2003 aikana valtion takausvastuunsa perusteella maksamista lainoista. Helsinki. Kela. Sosiaali- ja terveysturvan selosteita 36, 2004.

Työministeriö. Työllisyyskatsaus 25.1.2005.

Valtioneuvoston asetus opintotukiasetuksen muuttamisesta 424/2004.